

85.143(4У(р))
Ц126

Ігор
ШАРОВ
Анатолій
ТОЛСТОУХОВ

Художники
України:
100
видатних
імен

88.143(ЧУКР)

III 26

Ігор Шаров
Анатолій Толстоухов

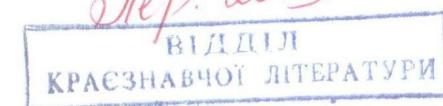
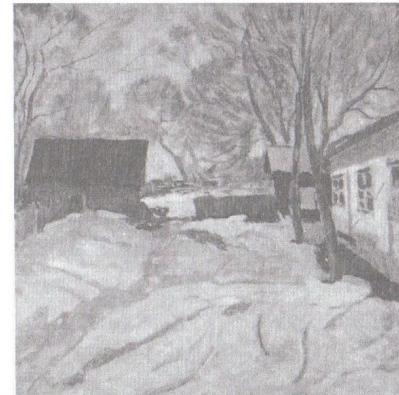
Ек

Ч3

Душа художника, як дзеркало,
має відображати в собі всю природу;
освічений смак його вибере з неї прекрасне,
а талант передасть у картині.

Карл Брюллов

846331

Київ
Видавництво «АртЕк»
2007

ББК 85.143(4УКР)
Ш 26

Шаров І.Ф., Толстоухов А.В.

Ш 26 Художники України: 100 видатних імен. — К.: «АртЕк»,
2007. — 480 с.; іл.
ISBN 966-505-134-2

Книга Ігоря Шарова та Анатолія Толстоухова «Художники України: 100 видатних імен» продовжує розпочату 1999 року серію, яка стала популярною серед читачів.

Автори пропонують ознайомитися з біографіями та творчістю відомих українських художників XIX—XX століть, роботи яких правомірно вважаються національним надбанням України.

Книга розрахована на широке коло читачів.

ББК 85.143(4УКР)

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА м. Ужгород
ПР. СВОБОДИ, 16, 8-918

На титульній сторінці картина В. Севастьянова «Село».

ISBN 966-505-134-2

© Шаров І.Ф., 2007
© Толстоухов А.В., 2007
© Видавництво
«АртЕк», 2007

ВСТУПНЕ СЛОВО

Видання «Художники України: 100 видатних імен» ілюструє процес збереження культурних традицій українського мистецтва і водночас розповідає, як змінювалась з плином часу образна мова художників. Творчість окремих митців базується на схожих естетичних засадах, і цікаво спостерігати своєрідну єдність поглядів та ідеалів, які немовби пронизують історію образотворчості, розгорнуту на сторінках цієї книги.

Своє ставлення до вічних категорій буття яскраво демонструють художники попередніх поколінь — К. Костанді, О. Мурашко, П. Нілус, М. Пимоненко — засновники реалістичних та демократичних тенденцій, мистецтво яких невідривне від стихії народної творчості. В кожного з них свій критерій художньої правди, своє ставлення до загального спрямування пошуків, до класичних зразків. Вільне та органічне відтворення реалій народного життя, закоханість у красу рідного краю — це характерні риси, що будуть притаманні представникам багатьох художніх шкіл та угрупувань подальших часів, і сьогодні ми можемо знаходити в роботах наших сучасників ці знайомі інтонації.

І пейзажний живопис П. Левченка та С. Васильківського, що поетично відтворює своєрідність природи України, і самобутній жанр К. Трутовського та Г. Світлицького нерозривно пов'язані з поняттям батьківщини. Цей вітчизняний ґрунт допоміг митцям наступних поколінь від сутто романтичного, суб'єктивного сприйняття світу піднятися в кращих творах до широти узагальнення, до монументальності, до епосу. Поетика національного краєвиду стає тим особливим образним ладом, без якого неможливо уявити творчість Ф. Кричевського, О. Шовкуненка, К. Трохименка.

Різноманітність пластичних рішень, авторських манер відображення навколошнього світу в його складних взаємодіях змальовують блискучу панораму художнього життя України протягом багатьох десятиліть. Ми можемо спостерігати за пошуками гармонії митцями різних історичних генерацій і творчих уподобань, за тим, як з роками трансформувалися основи поетичного синтезу мистецтва. Які несхожі життєві прототипи надихають, наприклад, майстрів портретного живопису початку та кінця ХХ століття; а все ж глядач відчуває їхню належність до національної школи, що завжди вирізнялась особливим емоційним забарвленням.

Автори натхнених поетичних сповідей — І. Труш, О. Пащенко, С. Шишко, В. Севастьянов, М. Дерегус — не ставили перед собою завдання фіксації якогось одного враження, однієї думки, одного акорду в стані природи; більше того, вони прагнули зобразити природу в єдності з людиною. Звідси така реальна художня переконливість, таке глибоке образне вирішення теми.

Художники, чий талант набув ознак становлення та розквіту у 50–60 роки минулого століття, віддали перевагу новим творчим ідеям, розвиткові гуманістичної концепції з урахуванням інших історичних реалій. Більше уваги приділяється масштабності та гостроті громадського змісту твору.

Мистецтво і час, мистецтво і суспільство — ці проблеми викликають особливий інтерес і зумовлюють стильове розмаїття художніх прийомів. Важливого значення набуває тематична картина, особливе місце посідає історична тематика, що має забарвлення від героїко-драматичного до фольклорно-ліричного.

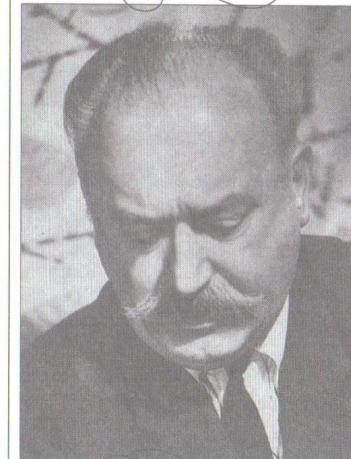
Відомі полотна Т. Яблонської, О. Лопухова, Г. Васецького, М. Божія, В. Пузиркова, В. Шаталіна стають мистецькими явищами великих виставок; багатьом з них у майбутньому судилася доля прикрашати центральні зали музеїніх зібрань.

Істина творчого «я» — одна з головних проблем мистецтва кінця ХХ століття. Моральне життя особистості, природність її зв'язків в рідною землею хвилюють сучасного художника. Поряд з широтою увагальності бачимо твори зі складною конструкцією образів, з тонким і проникливим психологізмом характеристик. Проблема ствердження ідеалу, як і раніше, посідає найважливіше

місце у творчому процесі. Оновлюючи корінні традиції попередніх епох, їх цілючу силу, художник чутливо реагує на примхливі зміни сучасного життя, так щільно наповненого подіями. Ускладнюється взаємозв'язок талановитої особистості зі світом, її реакція на запити часу. В роботах А. Чебикіна, М. Гайди, Г. Якутовича, М. Стратилата ці аспекти розкриваються яскраво та динамічно; в них органічно поєднуються артистизм сучасних художніх технік і емоційна інтонація, притаманна ліричній традиції. Цим підтверджується факт надзвичайної важливості соціального контексту творчості митця.

Філософські роздуми завжди були притаманні майстрам обра зотворчості. Минуле і сьогоденне проходить повз нас у калейдоскопі видатних імен, що звертають свої помисли до вічних категорій добра та краси. Розмаїття талантів ілюструє нескінченну різно барв'я мови живопису та графіки — це картина рідного всесвіту, кожний прояв якого є дорогим і близьким людському серцю.

В. А. Чепелик,
голова Національної спілки художників України

Манайло Федір Федорович

(1910–1978)

Народний художник України Федір Федорович Манайло народився 1910 року в селі Іванцях поблизу Мукачевого в родині сільського вчителя.

Після закінчення початкових класів Мукачівської гімназії Федір навчається у Вищій художньо-промисловій школі у Празі. Вважаючись учнем Бруннера, а з 1929 року — Кратохвила, молодий митець фактично був самостійним у своїх творчих пошуках. Він ішов від необхідності зrozуміти самого себе, визначити свою лінію у творчості. Це — пошуки стилю, і тому в цей період Ф. Манайло переробляє і переосмислює чимось важливі для нього в той час художні системи. Кожна з його праць є ніби вторгненням у нові художні світи, спробою збагнути закони цих світів.

В одному з ранніх творів Федора Манайла горське літо, спека і прохолодний вітер верховин, блакить неба й зелень трав — усе це зведенено до небагатьох прозоро промальованих площин. Усі вони, перетинаючись, утворюють складну систему, що сяє прохолодною веселою. І в цей же період, зі зрілістю композиційного і психологічного трактування, Ф. Манайло пише абсолютно іншу річ — портрет літнього бідака, називаючи його «Дідо-бідняк». Напівпостать старого, наближена до обрізів невеличкого полотна, майже затуляє собою

умовний простір портрета. Лише жердини тину, яким огорожено жебрацький наділ, проступають у глибині. Здається, що вони лежать на спині старого, тиснуть і гнітять його. Та найважливішим у картині є обличчя старого, зім'яте і скалічене зліднями. Горе і стражденництво буття назавжди проклало на цьому обличчі глибокі, темні зморшки, воно інакше переоране поле життя, яке одним приносить щастя і добробут, а іншим — злідні та біду. Портрет «Дідо-бідняк» став одним із рубежів у творчості Ф. Манайла, завдяки експресії почуттів, нестійкій рівновазі спокою і руху. Портретні риси відступають на другий план, головним стає душа портретованого, його почуття, душевне хвилювання.

Своїм художнім кредо Ф. Манайло обирає народне мистецтво, його дослідження і творчу переробку. Він опановує закони мистецтва, пронизаного невмиручим духом українського народу, його віковічними мріями, естетичними й етичними ідеалами.

Наприкінці 30–40-х років ХХ ст. остаточно формується художня програма митця. Ф. Манайло вважає, що художник, так само, як і народний майстер, мусить відчувати породжену життям необхідність того, що він робить, необхідність кожної картини, яку він збирається написати.

Естетична система Федора Манайла ґрунтуються на народних ідеалах краси, справедливості, добра. Основним у мистецтві, за ствердженнем митця, є принцип доцільноті, як і в народній творчості, принцип заощадження засобів виразності, принцип простоти — простоти справжнього мистецтва.

У цей період художник створює певною мірою програмні твори, утверджуючи свої мистецькі ідеали. Найважливішим серед них є картина «Гуцулка» (1939). Правда народного життя і правда почуттів, точність спостережень, широта і сміливість художнього задуму — все реалізовано талантом майстра. Ф. Манайло вимальовує жіночу постать у всій її величі й домірності. Вона займає мало не всю площину портрета, підкреслюючи і стверджуючи вагомість зображеного. Усі елементи неначе сплощаються, стають лініями контуру, плямами колору, становлять декоративну систему твору. У контрастних протиставленнях кольорових плям народжується живопис «Гуцулки» — синтезовий, незважаючи на свою майже суверу стриманість. У жіночому обличчі художник визначає головне — напружений і плавний ви-

гін брів і повіки, замріяно напівзаплющені. Інше має договорити сам портрет, своїм змістом і величю.

Художник достовірний у передачі етнографічних дрібниць, що надає його творам глибокого національногозвучання. Широкі, шорсткі мазки пензля дарують творові матеріальність, із них складається реальність і життєва правда.

Упродовж 1939–1940 років Ф. Манайло кілька разів повертається до образів, що нагадують втілене в «Гуцулці», ніби обживається у новому, відкритому ним творчому просторі.

Народне життя, історія рідного Закарпаття, щастя і справедливість — лейтмотив картин Федора Манайла цих років. Художник знає трагедію свого народу, існування концтаборів, розстріли, але як митець плекає у собі віру в нездоланність людей, безсмертність рідної землі. Гуцульщина його картин овіяна романтикою світлих почуттів, невмируща у своїй величині та красі.

Трагічні події Другої світової війни змінюють світогляд Ф. Манайла. На зміну художнику-романтику приходить художник-реаліст, який гостро відчуває велику драму життя, пропускаючи її крізь своє серце. Передчуттям непоправної біди сповнена композиція картини «Тривога» (1941). Ритм пересічних ламаних ліній, живопис, в якому відбилися відблиски заграви, налаштовує глядача на відчуття подій, що принесуть несправедливість і страждання.

Гострим холодом смерті пронизана картина Ф. Манайла «Скорбота». Художник неначе оголює суть життя, його просту схему, що починається з народження, йде через страждання й боротьбу і завершується невблаганною смертю. Це картина зрілого майстра, що має високе філософське звучання.

Життя і смерть, радість і печаль, сьогодення і вічність — усе це поряд у картинах митця. На невеличкій картині «Від церкви» (1940) — гуцулка, яка виходить із церковного подвір'я. За спиною у неї — підноситься вгору дерев'яна стародавня церква, важко підвідить голову-цибулину, розпростовуючи широкі плечі галерей. Почекніла від старості, вона — витвір мистецтва і доказ непереможності сили життя. Ф. Манайло виразно бачить і передає контраст величині та зліднів, якими щодня живе його рідна Гуцульщина, її села, люди.

Митець неодноразово зображував народні обряди й свята («Гранатузі», «Поливанки» тощо), завжди відкриваючи в них джерело

нових роздумів і натхнення. Він вбачав у них утвердження розумного і одвічного порядку речей, якому підлеглі природа та люди. Ці твори — втілення розуміння художником гармонії світу або раптової дисгармонії, внесеної в людське життя жорстокими подіями («Прощання нареченої»).

Після приєднання Закарпаття до Радянської України, в житті закарпатських художників починається складний, часом досить болісний пошук нового змісту і мистецьких засобів висвітлення дійсності. Складним був цей процес і для Ф. Манайла.

Митець дуже багато працює, його картини з'являються на республіканських виставках («Пошта на полонині», 1948; «Лісоруб», «Струмок у лісі», 1954; «Влітку», 1955, «Вечір у горах», «Вуличка», 1956 тощо). У них художник досить правдиво відображує зміни, що відбуваються в його рідному краї. Власне, всі думки художника, його творчі задуми завжди пов'язані із Закарпаттям.

У 60-х роках ХХ ст. «пейзажі з постатями», «індустріальні пейзажі» сусідять у творчості митця з ліричним, натхненим пейзажем («Вечоріє», «Свіжий ранок», «Яблуні цвітуть», 1961; «Вранці», 1965 та ін.). Їх образи сповнені епічної величині. Ф. Манайло малює гори, що сягають вдалину рівними зеленими пасмами, гори в осінньому, карбованого золота вбранні, і неквапливий плин хмар, що віддзеркалюється гладінню озера («Осінь у горах»). Гори здіймаються велетенськими сходами дедалі вище, вище села з будинками, що аж по вікна загрузили в сніг; вище дерев, що крокують черідками понад ярами, туди, де під самісінським небом лише недоторкана білина полонин і гострі злами каміння.

Ф. Манайло — художник, який довіряє почуттю. У його полотнах воно постійно проривається широким темпераментним письмом.

На початку і в середині 60-х років Федір Манайло багато експериментує з графічними і мальськими техніками. Він малює вже не тільки олією, як у 40–50-х роках, а й аквареллю, повертається до своєї улюбленої темпери. Він робить монотипії, працює над мозаїками, спершу загальноприйнятими, керамічними, а згодом винаходить свою мозаїку — з колотого «дикого» каміння.

У кожній техніці митець може знайти щось своє — засоби, які він змушує служити собі, працювати на образи, які втілює його мистецтво.

1963 року, відпочиваючи в Криму, Федір Манайло багато малює аквареллю. Тут народжується його єдиний, не закарпатський, шедевр — «Вітерець». Живопис його прозорий і водночас густий, поєднаний із величезним багатством кольорів, їх мінливою грою, химерним бігом плям, тіней, бликів, що зливаються в непереривне мереживо малюнка.

Цікавими є монотипії Ф. Манайла, в яких він використовує різноманітні засоби, але всі вони, незалежно від техніки виконання, незмінні у настрої спокою й радості, відчуття ґрунтовності, міцного життя. Художник радо користується недомовками й натяками. Поет — він шукає глядача-поета — не тільки зрозуміє і повірить авторові, а й стає співавтором твору.

Федір Манайло — художник, який бачив і вдало передав світ людини і землі, щасливу радісну гармонію світу та трагічність буття, поєднав у своїй творчості кращі досягнення народного мистецтва й високий професіоналізм, безмірну любов до рідного Закарпаття, його гор, снігів, квітів, людей, заради яких жив і створював свої шедеври.
